

Берђ БОКАЈ

Титоград

ПРОБЛЕМИ АЛБАНСКОГ ЈЕЗИКА У НАСТАВИ, У УЦБЕНИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ, У СРЕДСТВИМА ЈАВНОГ ИНФОРМИСАЊА И У ДРУГИМ ИЗДАЊИМА

Јединствени албански књижевни језик је синтеза Toskinског и Гегиског дијалекта, њихових поддијалеката и мноштва њихових локалних говора. Период од прихватања и употребе савременог албанског језика је релативно кратак, свега око 14 година, те устаљивање и употреба језичких норми у духу јединственог правописа иде доста отежано не само у широким масама, гдје је језик средине значајан фактор, већ и у културним и другим срединама. Послије Конгреса о јединственом књижевном језику и правопису, који је одржан 1972. године у Тирани, уз присуство еминентних научних, просвјетних и културних снага, као представници претежно свих средина гдје живе и раде Албанци, књижевни језик је данас попримио системски карактер и њиме се потврђује перманентни културни развој Албанаца било у Албанији, на Косову, у Македонији или у Црној Гори. Јединственим књижевним језиком и правописом нашло је позитивно рјешење мноштво језичких проблема који су у прошлости били предмет неспоразума и раздора. Непосредно послје усвајања Новог правописа албанског језика, угледали су свјетлост дана значајна дјела као: Правопис савременог албанског језика, Правописни рјечник савременог албанског језика, Фонетика и граматика савременог албанског језика, Српскохрватско-албански рјечник, Албанско-српскохрватски рјечник, као и низ других научних и литерарних дјела у већим друштвено-политичким, образовним и културним срединама било у Југославији или ван ње. Савремени албански језик је данас попримио карактер националног језика, изузев у одређеним мањим етничким групама на Западу и у САД, мада се тамо чине покушаји за примјену савременог албанског језика у школи и у јавном животу.

Позитивни покушаји на овом плану се чине и код Арбанаса у Калабрији и Сицилији, који вјековима чувају етничке и културне традиције својих предака и стварају дјела од научне и умјетничке вриједности. У данашњим условима — мисли се у условима када је створена практична и научна примјена савременог албанског националног језика, оправдано се намеће даље усавршавање и дограђивање језичких норми у овој или оној језичкој области, одстрањивање непотребних језичких норми и несигурности, разјашњавање правописних, морфолошких и синтаксичких појава.

Динамизам савременог живота намеће обавезу на даљем развоју језика и његове културе у свим друштвеним слојевима, професијама, нивоима образовања, у радним срединама и у другим сферама друштвене активности.

Савремени правопис албанског језика у основи садржи фонетски принцип, према којему се ријечи и њихови чиниоци са значењем пишу онако како се изговарају независно од постојећих гласовних разлика које могу бити продукт фонетских законитости или литерарних и уметничких дјела књижевног језика. Новим правописом се сједињују сви елементи националног језика, без обзира на то што поједине групе Албанаца на Западу још увијек не прихватају савремени албански језик и његов правопис. Након дужих несугласица, Албанци су остварили идеју о јединственом писму, јединственом писаном језику и о јединственом правопису.

Савремени албански језик на подручјима настањеним албанским живљем у Црној Гори је у употреби у школама, у одређеним институцијама и установама које се баве албанским језиком и албанском културом, у средствима јавног информисања и у другим гласилима. Сасвим је разумљиво да су у примјени правописних норми, као и језика, присутне одређене нестабилности и колебљивости, одређени пропусти, има и отпора и реговања. Међутим, динамизам живота и културни развој било које албанске средине у нашој земљи, и ван ње, наметнули су обавезу за развојем властитог језика и властите културе. Иако се језик средине разликује од књижевног албанског језика по извјесним фонетским и лексичким карактеристикама, у суштини књижевни језик је разумљив за сваку средину. Језик средине ових подручја могао би се дијелити у четири групе: говор Улциња, Владимира и једног дијела Крајине, говор појединих подручја барске општине: Мркојевићи, Шестани, Бриска Гора, Љивари и један дио Крајине, говор Малесије (Титоградска општина), и говор подручја плавске и рожајске општине. У ствари, то су говори са одређеним карактеристикама и разликама које, у основи, не чине никакву препреку у међусобном комуницирању. Албански језик у овим срединама, из познатих разлога, није имао могућности да се у прошлости развија јер тек после ос-

лобођења наше земље од окупатора, Албанци су остварили право да се школују на матерњем језику и да јавно испољавају властиту културу. На овим подручјима, додуше, постојале су школе са наставом на албанском језику и за вријеме аустријске и фашистичке окупације, међутим, оне нијесу дале никакве резултате. Ипак, ове су средине сачувале своје језичко благо било у народној пјесми, у народној приповиједи или бајци, у умотворинама, у лексци, у динамици и сналажљивости фразеолошког израза и у другим облицима умног и духовног испољавања.

На оним подручјима гдје су међусобни утицаји и додирима мање одражени, језик средине је чистији, еластичнији и богатији изворном лексиком и изразима, док у срединама са јачим утицајима и додирима језик је оптерећен фонолошким и лексичким позајмицама. У свакидашњем говору се сусрећемо са оваквим позајмицама:

opshin(ë) (општина) умјесто — komunë,
 mjesna kancelari (мјесна канцеларија) умјесто — zyrë e
 vendit,
 sudi (суд) умјесто gjykata,
 sudl (судија) умјесто — gjykatës или gjyqtar,
 preduzeq(ë) (предузеће) умјесто — sipërmarrje,
 prodavnic(ë) (продавница) умјесто — shitore или dyqan,
 reshenje (рјешење) умјесто — aktvendim,
 m'u aktivirat (активирати се) умјесто — aktivizohem,
 pense (пензија) умјесто — pension,
 Bar (град) умјесто — Tivar,
 zheleznic(ë) (жељезница) умјесто — hekurudhë,
 uprav(ë) (управа) умјесто drejtori,
 upravnik (управник) умјесто administrator,
 pragjevin(ë) (грађевина) умјесто godinë, ndërtesë,
 zashitit(ë) (заштита) умјесто mbrojtje,
 shtitis, (штитити) умјесто mbroj,
 otsjek (одсјек) умјесто repart, seksion,
 odjell (одјело), умјесто kostym, итд.

Заједничко живљење Албанаца и Црногораца је утицало на међусобне додире и утицаје који се нарочито рефлектују у топономастици, у техничко-административној лексици у духовној и материјалној култури, итд. У појасу од Скадарског језера до Комова у свакидашњем говору подједнако су у употреби три акцента, затим назалност самогласника, употреба меког и средњег, љ, итд. Међусобни утицаји су нарочито осјетни у народним обичајима и традицијама, у народним умотворинама: пословице, изреке, фразе, благосилке, клетве и псовке. Питање међусобних утицаја народних умотворина заслужује посебну пажњу, међутим, у овом прилогу наводимо само неколико примјера:

Пословице:

- Боље се замјерити богу но народу:
Mâ mir' ën faj t'zotit se ën faj t' ropit.
- Чувај нас боже од глатке лителице, кучке побјеснице и жене лајавице:
Ruona zo prej rgrass s' ëlmuome, shaks s' tërbuome e gruos s' ëlshuome.
- Губу излијече људи, али срамоту не могу скинути:
Kërbulën e shtoshin njerzit, po barren nuk munden më hjekun.
- Дочекаше га ка пса у цркву:
E pritne si qënin ën kish'.
- Врана врани очи не вади:
Sorra sorrs s' ja xierr syt'.

Изреке:

- Ко пита не скита:
Kush dvet, nuk tret.
- Вино чешиће удари у част но у главу:
Z' di rakija ç' â kadija.
- Милом се госту и пријеклад весели:
Miku s'mir'i qeshet elle balli shpis'.
- Ни зиме без кожуха, ни жене без језика:
Dimën pa kozhup e gruo pa giuh' nuk ka.

Фразе:

- Ни вода, ни вино:
As uj', as vën'.
- Накриви капу:
Kthë qeleshën ën jârin sy.

Клетве:

- Црн ти образ:
Raç faqen e zez'!
- Грдило га снашло:
Gjettë zeza!
- Бог га клео:
Malkoftë zoti!
- Бог му очни вид узео:
Ja plast' zoti te dy sut'!
- Нема ко за њим плакат:
Mos past kush më kja!
- У кућу му кокота не пјевало:
Mos i ktoft' gjel ën shpi!

Благослови:

- Ајде бог ти срећу да и сачува:¹
Zoti t'llasht e t' guojt nafakën!
- Уста ти се позлатила:
T' u praroft' ajo goj'!

Као што се види, у народним мудростима наилазимо на поударности како у семантичкој тако и у тематској компоненти. Заједничких елемената налазимо и у народним пјесмама. Типичан примјер за то је српска епско-лирска пјесма „Зидање Скадра“ и албанска епско-лирска пјесма »I ga mjegulla Vuјens« (Пала магла на Бојану), као и епско-лирска пјесма „Болани Дојчин“ и албанска епско-лирска пјесма »Kanga e Gjergj Elez Alisë« (Пјесма о Ђерђ-Елез Алији).

Правилном говору и говорној култури албанског језика у срединама са мјешовитим становништвом, и поред постигнутих резултата на културном и образовном плану, не поклања се довољна пажња од стране друштвено-политичких организација и органа тих средина. Албански језик у јавном и политичком животу, у јавним наступима, у радним срединама, у администрацији, било на нивоу општине, мјесне канцеларије или мјесне заједнице, нема равноправан третман у односу на српскохрватски језик, без обзира на чињеницу што је у појединим срединама већина становништва албанске народности. Називи улица, тргова и других објеката, затим називи радњи и установа, итд. исписани су само на српскохрватском језику. Честа је појава да се друштвено-политички фактори у тим срединама на састанцима и скуповима служе само српскохрватским језиком. Језик није ничија привилегија, а понајмање једне групе људи. Језик је власништво једног народа, његово оруђе мисаоног и духовног испољавања и средство комуницирања међу људима, стога је обавеза сваког грађанина било да је радник, пољопривредник, административно лице, друштвено-политички радник, књижевник или научни радник, да се у свом домену стара о чистоти и култури свог матерњег језика и да се бори против дилетантизма и субјективизма у рјешавању постојећих проблема у писаном језику, уједно да у таквим срединама научи, вреднује и развија језик друге припадности, јер једино тако ће се, у таквим срединама, остваривати заједништво, равноправност и солидарност у употреби оба језика, у испољавању материјалне и духовне културе, једино тако ће се учвршћивати братство и јединство и афирмисати културе, књижевности и друга умјетничка остварења наших народа и народности. Занемаривање матерњег језика

¹ Примјери на српскохрватском језику су узети из књиге Јоксима Радовића „Добра нема гдје људи нема“, НИП „Побједа“, Титоград, 1975. год., док албански примјери су дати у изворном облику, сакупљени претежно на подручју Малесије.

и сопствене културе иде у прилог само националистима разних боја, који „у мрежу својих мрачних циљева настоје да уносе одређене научне дисциплине, нарочито хисторију, етнологију, археологију, лингвистику, теологију итд“.² У данашњем живљењу „покушаји да се истинске националне вриједности искључе из науке и културе и из југословенских револуционарних токова, су назадни, али и немогући“³. Мисли и идеје у било којој грани науке или у било којем литерарном дјелу не могу се саопштавати нити прихватити без темељног познавања језика. Језик је основна компонента за човјеков животни стил, за усвајање естетских и нормалних вриједности, за развој рада и људских слобода, за остваривање једнакости која је „полазна основа успјешне сарадње међу народима и народностима и њиховог афирмирања. Без националне једнакости нема ни демократије нити људских права... Једнакост је супротност туторству, патернализму и доминацији“⁴.

Књижевни албански језик је присутан у школи, у уџбеничкој литератури, у програму на албанском језику Радио-Титограда, у часопису „Коха“ и његовим издањима, у једној страници „Титоградске трибине“. У правилној примјени језика и правописних норми има још увијек одступања, нестабилности и неправилности. Примјена је често условљена говорним особеностима средине. Највише пропуста има у неправилној употреби вокала: акцентираног и неакцентираног — е, акцентираног и неакцентираног — ё, у мијешању вокала — и, у, у неправилној употреби групе вокала или дифтонга, затим апострофа, у неправилној употреби звучних и беззвучних консонаната у основи и на крају ријечи, у мијешању — sh, zh и ç затим -s и z на почетку и у средини ријечи, у употреби грленог — h, затим у употреби — r, rr, pj, као и групе консонаната — mb, nd, ng, ngj, у писању ријечи и неких властитих именица страног поријекла, и неправилној употреби неких облика множине код именица и придјева као и неких других граматичких облика, у писању властитих именица, итд. Ево неколико примјера које сматрамо карактеристичним:

- ëmër (име), kuvëndoј (разговарам), qëndër (центар) pë (нит) умјесто: emër, kuvendoј, qendër, pe;
- dam (штета), dhamb (зуб), parathanie (предговор), bollak (изобиље) умјесто: dhëmb, parathënie, bollëk;
- bakti (стока), antar (члан), fshatarsi (сељаштво), arësimatar (наставник) emroj (именујем), gjykatsi (судија), cekti

² Душан Драгосавац: *Aspekte aktuale të çështjes kombëtare në Jugosllavi*: Актуелни аспекти националног питања у Југославији, »Rilindja«, 1985, бр. 1965.

³ Исто.

⁴ Исто, бр. 168.

- (плићак) умјесто: bagëti, anëtar, fshatarësi, arsimtar, emëroј, gјykatësi, cekëti:
- i natyrëshëm (природан) marrëkam (адмиратив глагола узимати), ardhëshme (будуће), burr (човјек), ftoft (хладно), умјесто: i natyrshëm, marrkam, ardhshme, ftohtë, burrë;
 - arab (арапи) bijt (синови), thegëla (мрав), bujqëve, grashë, (женама), умјесто: arobë, bijtë, thnegla, bujqve, grash;
 - hubme (изгубисмо), shkueme (поћосмо), bje (удри — императив) huј (улази), умјесто: humbëm, shkuam, bjer, hуr;
 - bylbyl (славуј), gјyлranë (игла), bylmet (маст) frytore (плодоносна), burazer (буразер), musliman (муслиман), undyrë (маст), умјесто: bilbil, gјilpërë, bulmet, frutore, byrazer, mysliman, undyrë;
 - dijell (сунце), zijeј (кувати) shtjeni (унесите), mbështijell (завијај), miell (музи — императив), умјесто: diell, ziej, shtëni, mbillni, mbështiełł, mjel;
 - buell (бивол), ftue (дуња), blueј (мељем), i gëzuashëm (срећан). умјесто: buall, ftua, bluaj, и gëzueshëm;
 - elp (јечам), hibrid (хибрид), burk (затвор), borç, gas (осмјех), oris (ориз), çfaqje (представа), çroj (бушити), çblokoј (деблокујем), shlirim (ослобођење), shdrerim (осрамођење), умјесто: elb, hibrid, burg, borxh, gaz, oriz, shfaqje, zhbłlokoј, çlirim, çnderim;
 - Anie (брод), batanie (ћебе), bi (кћер), dashurija (љубав) dragoni (змај), baba (отац) amullore (стрњик), ik (бјежати), ndimë (помоћ), умјесто: anije, batanije, bijë, dashuria, dragoi, babai, hamullore, hik, ndihmë;
 - gadake (главурдина) gëqethem (јejим се), arati, grëmtar (вслач), gрасë (раса), gregjister (регистар), умјесто: gadake, grënqethem, arrati, remtar, regjistër, rаса;
 - bajë (бања), bitojë (танка биљка), barijë (чобани), kufinj (границе) умјесто: banjë, bitonjë, barinj, kufij;
 - maj (држати), krum (црв), kuvën-kuvët, (разговор-збор) nimoј-dimoј (помоћи), mënoј-mëdoј, (размишљати), njalë (јегуља), qigj-qigj (јагње), умјесто: mbaj, krimb, kuvend, ndihmoј, mendoј, ngjalë, qengj;
 - flitte (говораше), goditte (поправљаше), умјесто: fliste, godiste;
 - austriјak (Аустријанац), braziljan (Бразилианац), djagnozë (дијагноза), funksion (функција), reaktionar (реакционар), умјесто: austriak, brazilian, diagnozë, funksion, reaksionar;
 - agјensi (агенција) agitation (агитација), filologi (филологија), genealogi (генеалогичка), gimnastikë (гимнастика), Egјurti (Египат), zhiri (жири), gјiroј (снимак), Gibralltari (Gјibraltar), xhirafë (жирафа), manјetizëm (магнетизам), manјetofom (магнетофон), умјесто: agјenci, agјitacion, fi-

lologji, gjenealogji, gjimnastikë, Egjipti, juria, xhiroj, Gjibraltari, gjirafa, magnetizëm magnetofon;

- allfa (алфа), Apollon (Аполон), bllok (блок), kilogram (килограм), arrestim (затварање), korier (курир), korespondent (дописник), çensurë (цензура), entuziazëm (одушевљење), Elisabeta (Елизабета), умјесто: alfa, Apolon, bllok, killogram, arrestim, korrier, korrespondent, cenzurë, Elizabetë, entuziazëm;
- dallgat (валови), këmishat, (кошуље), ardhijat (лозе), qershijat (трешње), guralecat, (камичци), kryeneçat (тврдоглави), kapidanat, (капетани), artistat (умјетници), djetat (колијевке), kryqat (крижеви), elementat (елементи), frytet (воће), умјесто: dallagët, këmishët, hardhitë, qershitë, guralecët, kryeneçët, kapitenët, artistët, djetet, kryqet, elementët, frutat (воће);
- detna (мора), elementa (хемијски елементи), kopshtije (баште — окућнице), умјесто: dete, elemente, kopshte,⁵ итд.

Пропусте и неправилности налазимо и код писања предњег и задњег члана код именица и придјева (i, e, të, së), у писању одређених рјечца и приједлога, у писању сложеница (одвојено, састављено или одвајањем цртицом, у употреби великог и малог слова код властитих именица, код присвојних придјева и томе слично.

Правилан говор и култура говора се стичу у породици, у школи и у животној средини, међутим, у овим срединама брига о чистоти и правилном говору је недовољна не само код поменутих фактора, већ и код људи свих друштвених слојева, разних професија и нивоа образовања, чак и код оних којима је језик основно занимање.

Савремени живот намеће потребу да се културно наслеђе сваког народа сачува и валоризује, да се створе услови за његовање умјетничке ријечи, за развој научних дјелатности из разних области, стога су у Црној Гори предузете мјере за покретање и издавање једног часописа који би његовао и развијао све духовне и материјалне вриједности Албанаца у Црној Гори. На том плану часопис „Коха“ је од првог броја 1978. године, па до данас, остварио своју намјену и створио добру основу не само у развијању своје властите културе и умјетничке ријечи, већ и у прожимању култура наших народа и народности.

И програм Радио-Титограда на албанском језику, који је почео да се емитује 1965. године, успјешно остварује циљеве у јавном информисању и доприноси развоју Албанаца у Црној Гори на културно-просвјетном плану, на међусобном познавању културе и традиције других народа и народности. Тај програм

⁵ Примјери о правилној употреби савременог албанског језика узети су из »Drejtshkrimi i gjuhës shqipe« (Правопис албанског језика), Албанолошки институт у Приштини, 1974. године.

поред информативног има и образовни карактер. Једна страна „Титоградске трибине“ на албанском језику доприноси јавном информисању Албанаца у Црној Гори.

И илустрована ревија „Сусрети“, коју за наше исељенике издаје Матица исељеника Црне Горе, постиже запажене резултате у објављивању вијести и на албанском језику, осврта, репортажа, фотоса и другог материјала из старог завичаја наших исељеника и из свакидашњег њиховог живота и рада у земљама гдје су они настањени.

Републички завод за унапређивање васпитања и образовања — ООУР Издавање уџбеника и уџбеничке литературе — је последњих година учинио доста на издавању уџбеника и уџбеничке литературе на албанском језику. За релативно кратко вријеме угледале су свјетлост дана читанке за све разреде основне школе, допунске читанке за све разреде основне школе и за први, други и трећи разред средњег усмјереног образовања, као и друга литература за потребе тих школа. Разноврсност текстова и штива пружа ученицима добру основу у савладавању наставног градива. Међутим, мора се констатовати да је у тим читанкама однос заступљености оригиналне албанске литературе и преводилачке литературе наших народа и народности 30:70, што је за учење матерњег језика проценат од 30% веома мали. Матерњи се језик не може учити преводилачком литературом. Преводилац ма колико познавао језик са којег преводи не може да дочарава љепоту, фигуративност језичког израза и друге вриједности оригиналног дјела. Непресушно врело за учење матерњег језика, нарочито у основној школи, представља, поред осталог, културно насљеђе, односно народне пјесме, народне приповијетке, бајке и друге умотворине као и одабрана штива из властите књижевности, а тога у садашњим уџбеницима има веома мало. У читанкама има текстова и штива који су превођени прије 20 или 30 година. Такво штиво данас не одговара савременом албанском језику, не само због тога што превод није на потребном нивоу, већ и због језика на који су штива превођена, те је требало да се таква штива поново преводе или прилагоде савременом албанском језику.

Нови наставни план и програм учења албанског језика и књижевности треба да буде конципиран на основу заједничких образовних језгара, те се у предлогу југословенских језгара за наставу књижевности нашло и 12 писаца — Албанаца. У тим језгрима би требало да нађу своје мјесто неки албански писци који нијесу живјели и стварали на тлу Југославије. Уврштавањем у заједничка језгра, па макар отпали поједини ствараоци са Косова, Наима Фрашрија, Фан Нолија, Јеронима де Раде, и Мигјенија албанска би књижевност била адекватније представљена, а њиховим изостављањем прекидају се нити учења традиционалне албанске књижевности. Иначе, њихова дјела не-

мају ничег што би одступало од наших идејно-васпитних одређења и циљева.

Питању двојезичности у настави основног и средњег усмјереног образовања и васпитања у срединама са мјешовитим становништвом до сада није поклоњена довољна пажња. У појединим срединама, додуше, вршени су покушаји да се у школама са наставом на српскохрватском језику уведе као факултативан предмет учење албанског језика. Међутим, то није дало очекиване резултате. Полазећи од чињенице да наставу на српскохрватском језику у тим срединама похађа више од 30% ученика албанске припадности, који у току школовања стичу минимална или никаква знања из матерњег језика и из своје материјалне културе, тој наставној области се убудуће мора поклонити већа пажња. У том правцу нужно је донијети наставни план и на основу којег би се дошло до потребних уџбеника.

Ђерђ Ђокај

Titograd

PROBLEMS OF ALBANIAN IN TEACHING PROCESS, TEXT—BOOKS
LITERATURE, MEANS OF PUBLIC INFORMATION AND OTHER
PUBLICATIONS

Summary

An integrated Albanian is a synthesis of Toskian and Gegian dialects. The period of accepting and using modern Albanian is relatively short, thus the way of stabilizing and using linguistic norms seems to be difficult one, not only within masses of people, where the language of a milieu is an important factor, but also in cultural and other milieus. After the Congress on the integral literary Albanian language and orthography, held in Tirana in 1972., the literary language has got its systematic characteristic and many linguistic problems, which caused misunderstanding and disagreement in the past, have been solved positively. Immediately after the adoption of the New orthography there have appeared very important pieces of work concerning the fields of lexis, morphology and phonetics.

Modern Albanian has been used in schools, some institutions dealing with Albanian language and culture, in the means of public information and other publications in Montenegro. There are some instabilities and waverings at applying orthographical norms. However, literary language is intelligible for each milieu. A milieu language in the areas of Albanian nationality in Montenegro is full of phonetical, and lexical loans from other milieus, i. e.

⁶ Републички завод за унапређење васпитања и образовања СР Црне Горе: Стварање и вредновање уџбеника 1973—1983, Титоград, 1984. године, страна 100.

Slavisms, as well as of mutual influences and contacts reflected in toponyms, technical and administrative structures and in intellectual and material culture. Mutual influences are particularly present in national master-pieces.

Correctness in speaking and culture of Albanian has not been given enough attention to. The Albanian used in public and political life, administration e. t. c., has not been equally used in relation to Serbo-Croatian. The names given to streets, squares, stores, institutions are written in Serbo-Croatian only. Those responsible for socio-political life in these areas often use only Serbo-Croatian.

At applying modern Albanian most mistakes are manifested, today, through an irregular usage of vowels and diphthongs, voiced and voiceless consonants, groups of consonants -mb, nd, ng, ngj, as well as through an irregular use of some grammatical forms and the use of capital and small letters, e. t. c.

At cultivating Albanian and caring for the culture of the Albanians in Montenegro, a great role has been played by the programme of Radio-Titograd — («Titogradska tribina»), as well as by a magazine for literature, culture and social questions «Koha», then by text-books and literature published by the Republic bureau for improving education. Various texts offer to pupils a good base in overcoming teaching materials. However, it should be noted that the ratio of original Albanian literature to the translated literature of the nations and peoples of our country in these text-books is 30:70, and the percentage of 30% pupils is insufficient at learning mother-tongue.

Some Albanian writers, who have not lived or created in Yugoslavia, should be included in the proposal of the Common core for teaching literature in Yugoslavia. If they are eliminated the trains of thought of traditional Albanian literature are lost.

Much more attention should be paid to the problem of bilingualism at schools with multi-national people in Montenegro. More than 30% of pupils of Albanian nationality attend the lessons held in Serbo-Croatian, acquiring minimum knowledge of their mother-tongue and their material and intellectual culture.

